

Examen HAVO
2018

tijdvak 1
vrijdag 25 mei
9.00 - 12.00 uur

maatschappijwetenschappen (pilot)

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 22 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 54 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Aanwijzing voor de kandidaat

Als in een vraag staat dat je een hoofd- of kernconcept moet gebruiken, dan gebruik je in het antwoord die elementen uit de omschrijving van het hoofd- of kernconcept die nodig zijn om de vraag juist te kunnen beantwoorden.

Opgave 1 Lobby

Bij deze opgave horen de teksten 1 tot en met 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Politici nemen besluiten die invloed hebben op burgers en organisaties. De belangen zijn vaak groot. Professionele lobbyisten kunnen door bijvoorbeeld organisaties ingehuurd worden om te proberen op de achtergrond invloed uit te oefenen op de besluiten. Deze opgave gaat over lobbyen, het werk van lobbyisten en politieke besluitvorming over lobbyen.

Gebruik tekst 1.

Er zijn verschillende theorieën en hypothesen ontwikkeld over de mate waarin media invloed hebben op mensen. Een voorbeeld van zo'n mediahypothese is de cultivatiehypothese.

In regel 28 tot en met 45 van tekst 1 geeft een lobbyist een verklaring voor het beeld dat mensen hebben van lobbyisten. In de verklaring is een stereotype te herkennen.

- 3p 1 Leg uit welke mediahypothese in deze verklaring te herkennen is. Gebruik in je uitleg:
- de naam van een mediahypothese;
  - een stereotype op grond van regel 28 tot en met 45 van tekst 1.

Gebruik tekst 1.

Uit tekst 1 blijkt dat de lobbyisten zelf een positiever beeld hebben van het werk van lobbyisten dan de doorsneeburger volgens hen heeft.

- 2p 2 Geef hier een verklaring voor. Gebruik in je verklaring:
- een omschrijving van het begrip referentiekader;
  - een voorbeeld uit tekst 1.

Gebruik regel 61 tot en met 69 van tekst 1.

In regel 66 tot en met 69 van tekst 1 staat “Zij die besluiten, hebben de macht. (...) De uiteindelijke stappen worden gezet door de regering. (...)” Er wordt een onderscheid gemaakt tussen twee soorten macht: formele macht en informele macht.

- 1p 3 Leg uit naar welk soort macht ‘zij die besluiten’ verwijst: formele of informele macht.

Gebruik regel 51 tot en met 69 van tekst 1.

Op basis van regel 51 tot en met 69 van tekst 1 kan gesteld worden dat lobbyisten net als ‘zij die besluiten’ macht hebben.

- 2p 4 – Geef een omschrijving van het kernconcept macht. Gebruik in je omschrijving de woorden ‘doelstellingen’ en ‘handelingsmogelijkheden’.
- Leg vervolgens met behulp van deze omschrijving uit dat lobbyisten net als ‘zij die besluiten’ macht hebben. Gebruik in je antwoord een machtsbron uit tekst 1.

Gebruik tekst 1.

- 5p 5 Leg uit dat er volgens de lobbyisten in tekst 1 bij de beïnvloeding van politici door lobbyisten sprake is van binding. Gebruik in je uitleg:
- het hoofdconcept binding;
  - twee typen bindingen;
  - bij beide typen bindingen een ander voorbeeld uit tekst 1.

Gebruik tekst 2.

Er bestaan verschillende theorieën over hoe de macht in de samenleving tussen verschillende groepen verdeeld is. Bij twee theorieën zijn voorbeelden uit tekst 2 te geven.

- 4p 6 Geef de naam en omschrijving van deze theorieën en geef bij elke theorie een voorbeeld uit tekst 2.

Gebruik tekst 3.

Als voorstellen in de initiatiefnota worden overgenomen en vastgelegd worden in een wet, dan kan het tot stand komen van die wet beschouwd worden als een voorbeeld van institutionalisering.

- 1p 7 Leg dit uit. Gebruik in je uitleg het kernconcept institutionalisering.

Gebruik tekst 3.

- 2p 8 Leg uit dat de voorstellen uit de initiatiefnota de sociale ongelijkheid kunnen verminderen. Gebruik in je uitleg:
- een voorbeeld uit tekst 3;
  - het kernconcept sociale ongelijkheid.

Gebruik tekst 3.

Er zijn verschillende visies op de wenselijkheid van politieke participatie, zoals de ontwikkelingsvisie en de instrumentele visie.

- 2p **9** Beredeneer dat in de voorstellen uit de initiatiefnota de instrumentele visie te herkennen is. Gebruik in je redenering een omschrijving van de instrumentele visie op politieke participatie.

Zie regel 29 tot en met 32 van tekst 3.

Of burgers actief zullen meepraten via internet, is onder andere afhankelijk van hun politieke socialisatie.

- 1p **10** Leg dit uit. Gebruik in je antwoord het kernconcept politieke socialisatie.

Zie regel 29 tot en met 32 van tekst 3.

De keuze om internetconsultaties in te voeren kan een ideologische keuze zijn.

- 1p **11** Geef aan waarom de keuze om internetconsultaties in te voeren een ideologische keuze kan zijn. Gebruik in je antwoord het kernconcept ideologie.

Opgave 2 I love Asian

Bij deze opgave horen tekst 4 en de tabellen 1 en 2 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Communicatiewetenschapper Reza Kartosen publiceerde in 2016 de resultaten van zijn onderzoek naar de vorming van identiteiten onder jonge Aziatische Nederlanders (18-35 jaar) en de rol van Aziatische populaire cultuur (onder andere films, internet en uitgaan) daarin. Deze opgave gaat hierover.

Gebruik tekst 4.

Kartosen noemt in tekst 4 redenen van Aziatisch-Nederlandse jongeren om zich te richten op Aziatische populaire media, te weten Koreaanse en Japanse films en series. Aziatische populaire cultuur, waaronder Aziatische populaire media, is volgens Kartosen van invloed op de identiteit van Aziatisch-Nederlandse jongeren.

- 4p 12 **a** Leg uit dat Aziatische populaire media deel uitmaken van de Aziatische populaire cultuur. Gebruik in je uitleg:
- een voorbeeld uit tekst 4;
  - het kernconcept cultuur.
- b** Leg vervolgens uit hoe deze populaire cultuur van invloed kan zijn op de identiteit van Aziatisch-Nederlandse jongeren. Gebruik in je uitleg:
- het kernconcept socialisatie met een socialisator;
  - het kernconcept identiteit.

Gebruik tabel 1.

Kartosen geeft aan dat Aziatische Nederlanders vaak de modelminderheid genoemd worden, omdat deze Nederlanders van alle etnische minderheden het best geïntegreerd zouden zijn. Kartosen stelt dat deze typering onterecht is, omdat het er maar aan ligt wat er onder integratie wordt verstaan.

Onderzoekers kijken naar verschillende indicatoren van integratie. Dit kunnen indicatoren op verschillende gebieden zijn, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs, arbeid, inkomen, criminaliteit en maatschappelijke participatie.

In 2011 is er een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau verschenen over Chinese Nederlanders. Tabel 1 is gebaseerd op gegevens uit dit rapport.

Stel dat je op basis van elke afzonderlijke indicator uit tabel 1 zou moeten bepalen welke groep het best geïntegreerd is.

- 3p 13
- Geef voor elke indicator (1, 2 en 3) uit tabel 1 aan welke groep op basis van alleen deze indicator als best geïntegreerd beschouwd zou kunnen worden.
  - Geef vervolgens bij elke indicator aan of dit een indicator van economisch, sociaal of cultureel kapitaal is.

Gebruik tabel 2.

Kartosen onderscheidt drie identiteiten onder jonge Aziatische Nederlanders:

- 1 'Cosmopolitans', die sterke Nederlandse, thuisland (dus bijvoorbeeld Chinese of Koreaanse) en Aziatische identificaties vertonen
- 2 'Asians', die sterke thuisland en Aziatische identificaties combineren met zwakke Nederlandse identificaties
- 3 'Hostlanders', die middelmatige thuisland en Aziatische identificaties combineren met sterkere Nederlandse identificatie.

Tabel 2 beschrijft resultaten uit onderzoek over de relatie tussen deze typen identiteiten en kijkgedrag.

- 4p 14
- Formuleer een hypothese over een verschil in kijkgedrag tussen 'Cosmopolitans' en de twee andere identiteiten die met de gegevens in tabel 2 getoetst kan worden.
  - Benoem de onafhankelijke variabele in je hypothese.
  - Geef een indicator van de afhankelijke variabele in je hypothese.
  - Leg vervolgens uit of deze hypothese op basis van de gegevens in tabel 2 bevestigd of verworpen wordt. Gebruik in je uitleg gegevens uit tabel 2.

Gebruik tekst 4.

Volgens Kartosen is de zichtbaarheid van Aziatische Nederlanders in Nederlandse media van groot belang.

- 4p 15 Beredeneer dat grotere zichtbaarheid van Aziatische Nederlanders in de Nederlandse populaire media van belang is voor de representatie en de sociale cohesie in de samenleving. Gebruik in je redenering:
- het kernconcept representatie;
  - het kernconcept sociale cohesie;
  - bij beide kernconcepten een voorbeeld uit tekst 4.

Opgave 3 Robotisering

Bij deze opgave horen de teksten 5 en 6 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Deze opgave gaat over robotisering van de samenleving. Dit is de ontwikkeling naar een samenleving, waarin we in toenemende mate te maken krijgen met nieuwe technologische mogelijkheden zoals zelfrijdende auto's, drones in de openbare ruimte en robots in bijvoorbeeld de ouderenzorg (tekst 5). Deze ontwikkeling heeft invloed op het maatschappelijk leven en is daarom onderwerp van politieke besluitvorming: zo heeft de Tweede Kamer gevraagd om onderzoek naar eventueel te nemen beleidsmaatregelen met betrekking tot de robotisering van de samenleving (tekst 6).

Gebruik tekst 5.

De wetenschappers Hoorn en Konijn hebben een experiment uitgevoerd met een zorgrobot bij ouderen.

- 3p 16 Leg uit dat het gaan inzetten van robots in de zorg op te vatten is als een veranderingsvraagstuk. Gebruik in je uitleg:
- het hoofdconcept verandering;
  - een kernconcept bij het hoofdconcept verandering;
  - bij dit kernconcept een voorbeeld uit tekst 5.
- Noem in je antwoord ook de naam van het gekozen kernconcept.

Gebruik tekst 5.

Er zijn vier componenten van sociale uitsluiting te onderscheiden.

- 2p 17 Leg uit van welke component van sociale uitsluiting sprake is in tekst 5. Gebruik in je uitleg:
- een component van sociale uitsluiting;
  - een voorbeeld uit tekst 5.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Gebruik tekst 6.

Het systeemmodel is een model waarmee het proces van politieke besluitvorming kan worden geanalyseerd. Een fase in dit model is de conversie of omzetting. In de fase van omzetting worden ook weer verschillende fasen onderscheiden.

De Tweede Kamer heeft verzocht om een onderzoek naar de relatie tussen technologie en werkgelegenheid.

2p 18 Leg uit van welke fase in de omzetting bij dit verzoek sprake is. Noem ook de naam van deze fase.

2p 19 Beredeneer dat verlies van banen door robotisering beschouwd kan worden als een verhoudingsvraagstuk. Gebruik in je redenering:

- het hoofdconcept verhouding;
- een kernconcept bij het hoofdconcept verhouding.

Noem ook de naam van het gekozen kernconcept.

Een mogelijk gevolg van robotisering is verlies aan inkomen van mensen.

2p 20 – Formuleer een beleidsmaatregel om mogelijk inkomensverlies door robotisering te verminderen die past bij de opvatting van de sociaaldemocratische stroming over de rol van de overheid.
– Koppel aan deze maatregel een uitgangspunt van de sociaaldemocratische stroming.

Liberalen hebben een andere opvatting over de rol van de overheid dan de sociaaldemocraten. Uitgaande van de liberale ideologie zullen liberalen een ander standpunt hebben over hoe het mogelijke inkomensverlies van mensen door robotisering aan te pakken is.

2p 21 – Welke actor zal volgens de liberale ideologie een voornamelijk rol hebben bij de aanpak van inkomensverlies door robotisering?
– Geef aan welke liberale waarde hierbij past.

In een brief aan de Tweede Kamer wees de toenmalige minister Asscher erop dat nieuwe technologieën als robotisering grote gevolgen hebben voor de welvaartsverdeling in de samenleving en dat het kabinet dit scherp in de gaten dient te houden. Hij voegde eraan toe dat dit laatste niet alleen een verantwoordelijkheid is van het kabinet. Ook de sociale partners, die via cao-onderhandelingen invloed hebben op de inkomensverdeling, hebben deze verantwoordelijkheid volgens hem.

2p 22 Leg uit welk kenmerk van de Nederlandse politieke cultuur herkenbaar is in de uitspraak van Asscher over de rol van de sociale partners.

Gebruik in je uitleg:

- het kernconcept cultuur;
- een kernconcept bij het hoofdconcept verhouding.

Noem ook de naam van het gekozen kernconcept.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.